

Bevrijdingsfeesten in 1945

Bezoek van Koningin Wilhelmina in maart

Ernest Verhees

In de geschiedschrijving over 's-Hertogenbosch in de Tweede Wereldoorlog is veel aandacht uitgegaan naar de militaire bevrijding van de stad in oktober 1944.¹ In tegenstelling tot de meeste bevrijde steden in het zuiden leidde de bevrijding niet meteen tot uitgebreide feesten met juichende menigtes en kinderen op binnenrijdende tanks. De vlakbij gelegen Duitsers bleven nog maandenlang voor gevaar zorgen met beschietingen en V1-raketten. Het eerste grote bevrijdingsfeest van 's-Hertogenbosch vond plaats op 20 maart 1945 toen koningin Wilhelmina de stad bezocht. Het zorgeloos feesten kon pas na de capitulatie op 4 mei beginnen.

Prent van J. van Grinsven naar aanleiding van de bevrijding van 's-Hertogenbosch in oktober 1944, met een dansende Jeroen Bosch op de Markt. (Stadsarchief, Historisch-Topografische Atlas)

De bekende prent van J. van Grinsven van de Markt op 25 oktober 1944 is waarschijnlijk meer symbolisch dan realistisch (zie de afbeelding). Het onderschrift bij de tekening van Van Grinsven meldt dat op woensdag 25 oktober 1944 het tweede Britse leger tot in het centrum van de stad doordrong. Op deze dag bereikten de eerste Engelse soldaten vanuit Hintham en de Muntel inderdaad de binnenstad na een zware strijd in het oosten van de stad. In de Hinthamerstraat kon de Nederlandse vlag uitgehangen worden en voorzichtig gefeest worden. Noud Verhoeven aldaar schreef: 'Het was nog even te onwerkelijk om waar te zijn. Het kon bijna niet. Maar toen .. onze oogen hebben het gezien en onze ooren hebben het gehoord. Woensdagmiddag 3^{1/2} uur n.m. het groote historische moment in ons leven, U en ik, wij allen hebben het 4^{1/2} jaar lang

van den Hemel afgesmeekt, het extatische oogenblik werd met een juichende schok van diepe ontroering begroet en beleefd. (...) Nog was het een aarzelend en sluipend voorbijtrekken, nog was er oorlog en groot gevaar, maar wat maalden de mensen er om! De straat op en juichen en zingen, 'God save the king', 'Wilhelmus', handen drukken, zwaaien met armen en beenen, omhelzingen onder tranen, foto's maken, indianendansen rond een Amerikaansche tank, rond Jheroen, cigaretten, appels, bloemen .. de vrijheid'.² De vreugde en opluchting over de bevrijding vallen te lezen in de vele dagboeken en memoires over de laatste oorlogsweken van de stad. In het Agnesgesticht aan de Zuid-Willemsvaart, waar tachtig weeskinderen verbleven, zaten kinderen en evacués gespannen in de schuilkelder te wachten. 'Opeens was alle angst ver-

geten. Een daverend gejuich steeg op, toen de Engelsen binnenkwamen. Ze dansten om hen heen en ofschoon niemand een verstaanbaar woord tot hen kon spreken, zagen ze toch hoe welkom ze waren. Ze deelden chocolade en sigaretten uit, zelfs een paar nieuwe guldens met de beeltenis van de koningin er op...³ H.J. van Oorschot, bewoner van de Postelstraat, kon het niet geloven: 'En toen .. ik wist niet wat ik voelde. Moest ik lachen of huilen, juichen of in stille eerbied toezien. Ze waren met zijn vieren. Voorop een Bosschenaar: Piet Kerssens. Toen waren de mensen enthousiast. Dansten langs hem heen, pakten hem vast. Maar bij hen was het nog ernst en wij vergeten onze ernst voor een oogenblik. Want plotseling werd er geschoten. Menschen weg. Soldaten dekten in portieken'.⁴

Strijd niet gestreden

De strijd was immers nog allerminst voorbij en het gevaar nog niet geweken. De hele dag werd er nog hevig gevochten met bijna onafgebroken vuren. De Duitsers hadden zich achter de Dommel teruggetrokken en een deel van de stad nog bezet. 'Er was geen spontaniteit onder de Bossche bevolking aan dezen kant [in het Kruithuis]. Men voelde nog teveel de wolf in zijn hol zitten, te dichtbij nog, te fel nog om zijn tanden te laten zien...'⁵ aldus de heer Van den Berg. Na de eerste opluchting en vreugde over de al veel eerder verwachte komst van de bevrijders, met de moeilijkste dagen uit de oorlogsperiode achter de rug, drong dan ook al weer snel de realiteit door van de oorlog. In deze omstandigheden kon van feesten nog geen sprake zijn. Ook al niet omdat een deel van de stad nog bezet was. In het Carolus-ziekenhuis, waar veel gewonden en burgers hun toevlucht hadden gezocht, beseft de dagboekschrijver dit goed: 'Het wordt ons warm om het hart, wij begrijpen het echter nog niet wat het zeggen wil 'VRIJ ZIJN' .. maar we zijn hier bij elkaar uit alle delen van de stad. Hoe kunnen wij jubelen als zij die naast ons gaan, van over de brug, van de andere kant van de stad, van de zijde van de meelfabriek, van de omstreken 'wanneer wij .. hoe zou het thuis zijn?''.⁶

De volgende dagen moest nog in de kelders worden geschild voor de hevige gevechten rond het station, dat compleet verwoest werd. Een laatste Duitse tegenaanval mislukte totaal en de soldaten van de 53e Welsh division konden de laatste verzetshaarden innemen. Op vrijdag 27 oktober was de slag om 's-Hertogenbosch voorbij. De Bosschenaren waren vrij maar nog niet veilig. Rond de Veemarkthallen en het industrieterrein ten westen van het spoor werd zelfs nog een paar dagen gevochten. De uit de

Mensen op de daken en hangend uit de ramen bij het bezoek van Wilhelmina op 20 maart 1945. Wilhelmina staat rechts, op het bordes naast waarnemend burgemeester Loeff. Een foto van Cis van den Heuvel. (Stadsarchief, stichting October 1944)

stad teruggetrokken soldaten van de Duitse 712e Divisie konden zich nog enkele dagen in Vlijmen handhaven, totdat ze begin november over de Maas werden verdreven of gevangen werden genomen. Ook Empel, Engelen en Bokhoven werden toen bevrijd. De overkant van de Maas bleef echter nog bezet gebied waardoor vanuit Hedel nog maandenlang granaten op Den Bosch en omgeving afgevuurd konden worden. Een ander groot gevaar waren de Vraketten die op Antwerpen waren gericht maar vaak eerder neerstortten.

Bezoek Wilhelmina

De gedurende de oorlog in Londen verblijvende Koningin Wilhelmina passeerde op 13 maart 1945 in Zeeuws-Vlaanderen voor het eerst weer de Nederlandse grens. Na het onverwachte bezoek aan Zeeland nam ze intrek in een buitenhuis bij Breda van waaruit ze Tilburg en Eindhoven aandeed. Dinsdag 20 maart bezocht Wilhelmina zelfs het aan de frontlinie gelegen Den Bosch. Het werd een groot feest voor de stad. Langs de weg en op de Markt voor het stadhuis stonden duizenden mensen te wachten op de Koningin, die ook in 1936 met groot enthousiasme was ontvangen. Het lyrische

Grote vreugde op de Markt op de laatste dag van de uitgebreide viering van de bevrijding (9 mei 1945). (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

krantenverslag spreekt voor zichzelf: ‘...meer dan ooit werd een gevoel van spontane vreugde en diepen innigen dank in ons losgemaakt, meer dan ooit was er thans hartstochtelijke jubel en stille oprechte ontroering. Het heimwee naar de vrijheid en de bevrijding kon zich een uitweg banen en nooit heeft het “Wilhelmus” meer con amore geklonken dan nu’.⁷ Toen de militaire wagen met de Koningin om half elf de Markt op kwam rijden, zette de Koninklijke Harmonie het volkslied in. Behalve de Koninklijke Harmonie hadden ook leden van Harmonie Glorieux, de Postharmonie en het ‘s-Hertogenbosch Muziekkorps hun instrumenten weer te voorschijn gehaald.

Op het bordes van het stadhuis werd Wilhelmina ontvangen door waarnemend burgemeester H. Loeff. De Koningin had nadrukkelijk de wens geuit om tijdens haar reis behalve autoriteiten ook nabestaanden van slachtoffers en verzetsmensen te ontmoeten. In het stadhuis maakte ze daarom nader kennis met een groep van tweeëntwintig oud-illegalen en met vijftien oorlogsslachtoffers uit Den Bosch en omgeving. Het gehele middagprogramma voltrok zich verder in het stadhuis maar de mensen op de Markt bleven wachten om nog een glimp van de Koningin op te vangen. ‘Even vertoonde H.M. [Hare Majesteit] zich voor een der vensters en spontaan werd er gezongen en het gejuich ging over in kreten van jubel.’ Het geluid van de menigte buiten was

binnen goed te horen, aldus de verslaggever van *De Vrije Pers*. Hij geeft een emotioneel verslag van zijn ontmoeting met de door hem bewonderde Wilhelmina.⁸ De commandant van de K.P. Margriet en het derde bataljon Stoottroepen spelde de Koningin na een korte toespraak eigenhandig een insigne van zijn patrouille op, een zilveren margriet. Wilhelmina ontving tevens een tekening van de Gerfkamer van de Sint-Jan door J. Vaessen uit Vught en een souvenir van het concentratiekamp Vught. Met de woorden ‘Leve het Vaderland’ nam de Koningin afscheid op het stadhuis om vervolgens toegejuicht door het publiek om kwart over vijf de stad te verlaten. Na een bezoek aan Limburg vloog ze op 22 maart vanuit Venlo terug naar Engeland.

‘Het is feest...feest, zooals nooit!’

Dat het bezoek aan de frontstad niet zonder gevaar was, had koningin Wilhelmina bijna aan den lijve ondervonden. Drie kwartier na haar vertrek ontploften enkele granaten in de binnenstad waarbij zes

Optocht in de Beurdestraat tijdens de eerste Koninginnedag na de bevrijding op 31 augustus 1945 met de bijdrage van één van de vele straat- en wijkcomités. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

doden en een tiental gewonden vielen. Het station, Mariënborg, de Sint Annaplaats en vooral de Marktstraat werden getroffen.⁹ Na de bevrijding eind oktober stortten er nog tien V1's in de stad neer en waren er nog 185 doden en 292 gewonden te betreuren als gevolg van het granaatvuur.¹⁰ Het gevaar was pas voorbij toen op 4 mei het Duitse leger zich overgaf. Voor het eerst kon de vrijheid gevierd worden zonder de angst voor beschietingen die de Bosschenaren nog maanden gevangen had gehouden. Uiteraard braken ook in 's-Hertogenbosch grote vreugdefeesten uit toen bekend werd dat het Duitse leger had gecapituleerd en Nederland vrij was. Op de Markt werden de volksliederen van de bevrijders gespeeld waarna een groot feest begon met de Engelse en Canadese soldaten. '...het is feest... feest, zoals nooit! Buiten, terwijl de duisternis langzaam valt over de stad wordt het steeds drukker en drukker: er rijden legerauto's vol met opgewonden soldaten, zij laden de kinderen en de meisjes op en zij gaan er mee het hartje van de stad in, waar iedereen al loopt met een rood-wit-blauw vlaggetje of 'n Oranje sjerp of 'n strik of iets 'geks'. Jonge, jonge, wat is men blij! Er worden handen gedrukt, er wordt gekust... de markt vult zich met een steeds groeiende menigte...'. De volgende dagen bleven de bevrijdingsfeesten voortduren. Zaterdag hield Loeff onder grote belangstelling een toespraak vanaf het bordes van het stadhuis waarin hij de geallieerde troepen bedankte voor de bevrijding '...van den verachtelijken nationaal-socialistischen tyrann...' en opriep '...een nieuw Nederland, een nieuw Den Bosch op te bouwen, waar waren levensvreugde kan gaan heerschen'.¹¹ Woensdag 9 mei was de voorlopige afsluiting van de feestelijkheden, georganiseerd door de vereniging 'Koninginnedag'. Deze vereniging had zich sinds de oprichting in 1906 bewezen in het organiseren van Koninginnedagen met optochten, bloemencorso's, taptoes, concerten en vuurwerk. In de tweede helft van 1945 hadden de leden nog veel werk te verzetten.

Feestjaar 1945

Het eerste jaar na de oorlogsperiode kan namelijk met recht een feestjaar genoemd worden. Uiteraard was er ook aandacht voor de oorlogsslachtoffers en de schade die de oorlog gebracht had. Al op 27 januari was in het Casino een plechtige zitting door 'Koninginnedag' georganiseerd ter nagedachtenis van de Bossche slachtoffers en tot uiting van de vreugde en dank voor de bevrijding. Op koninginnedag 31 augustus en op 1 en 2 september werd de viering echt grootschalig aangepakt met onder meer een grote kinderoptocht, een taptoe op de Markt en

Herinneringsplaat door Frans van Uden ter ere van de Engelse, Poolse en Amerikaanse bevrijders. (Stadsarchief, Historisch-Topografische Atlas)

spelletjes, muziek en dans en koffietafels voor de kinderen in de wijken. Meer dan tachtig wijk- en straatcomités waren opgericht om één van de grootste feesten in de geschiedenis van de stad te organiseren. Eind oktober 1945 kregen de Engelse bevrijders van de 53e Welsh Division hun eerste feestelijke onthaal in Den Bosch.

Noten

- 1 Zie hiervoor Luc van Gent, *October 1944. Den Bosch bevochten en bevrijd* ('s-Hertogenbosch 1989).
- 2 De Boschboom (samenst.), *De bevrijding van 's-Hertogenbosch. Oktober 1944* ('s-Hertogenbosch 1969), p. 65.
- 3 Idem, p. 64.
- 4 Idem, p. 67.
- 5 Idem, p. 61.
- 6 Idem, p. 66.
- 7 *De Vrije Pers*, 24 maart 1945.
- 8 '...de sterke Vrouw, de moedige Vrouw, de fiere Vrouw, de ware Oranje. Zij heeft het leed van Haar land gedragen, dat als een looden last op Haar schouders gedrukt moet hebben; Zij heeft ons leed gedragen, zoals een moeder lijdt door de smart van haar kinderen', in: *De Vrije Pers*, 24 maart 1945.
- 9 Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Collectie Wereldoorlog II, inv. nrs. 96 en 153.
- 10 Van Gent, *October 1944 a.w.*, p.151-153. Door een neergestorte V1 vielen er op 22 december 1944 in de Frederik Hendriklaan 19 doden en 10 gewonden.
- 11 *Prov. Noordbrabantsch dagblad*, 5 mei 1945.